

справ: Збірник наукових праць. – 2012. – спец. Вип. №2 (61)
«Актуальні питання адміністративно-правової науки» С. 223-
229

Василевич В.В.,
начальник кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого
права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ЩОДО ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.

Розкриваючи зміст поняття та системи принципів кримінологічної політики, автором запропоновано власне бачення та визначення цієї юридичної категорії, як одного із важливих компонентів інструментарію формування стратегічної складової частини внутрішньої антикримінальної політики¹ держави, владна дефініція якої полягає у визначенні ключових доктринальних засад у сфері запобігання злочинності та її практичної реалізації в системі органів і установ антикримінальної юстиції у відповідності з положеннями кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики країни та національного законодавства. Спираючись на наукові дослідження в цій галузі, нами робиться спроба довести теоретичне і практичне значення категорії «принцип» з метою подальшого форматування основних елементів структури кримінологічної політики.

Принцип (від лат. – *principium* – підґрунття, основа) – основне вихідне положення те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки (як теоретико-пізнавальна

¹ Термін «антикримінальна» політика пропонується автором натомість терміну «кримінальна» політика, що означає лат. *Criminalis* – злочинна.

категорія), знаходиться в основні розуміння дійсності, пронизує всю систему знання і субординує його².

Категорія «принцип», у контексті такого соціально-правового явища як кримінологічна політика, визначається автором на основі сутнісних ознак цієї філософської категорії в реальній сфері державної та суспільної діяльності.

Як і будь-яка інша дифеніція, класифікується та ґрунтується на притаманних їй основоположних началах, які слугують їй фундаментом та орієнтиром в процесі її становлення, розвитку та удосконалення. На наш погляд, принципи у зазначеній сфері соціальної діяльності:

1) об'єктивно формуються самою цією діяльністю;
2) містять в собі теоретико-пізнавальну складову цього процесу (зокрема в доктринальних положеннях кримінологічної політики та в процесі їх реалізації в кримінологічній практиці);

3) допомагають розрізнати і визначати те, що лежить в основі кримінальної дійсності, у тому числі її кримінальної активності, а також в основі антикримінальної діяльності держави і суспільства в якості антикримінальної активності;

4) визначають необхідність розгортання антикримінальної активності, як виправданий і бажаний для суспільства закон руху і як логічний вираз пізнання прямого та зворотного зв'язків, в якому принцип є центральним поняттям, основоположною ідеєю, яка пронизує усі рівні кримінологічної політики (доктринальний, правовий, у тому числі правозастосовний, спеціально-кримінологічний та організаційно-управлінський);

5) окреслюють систему логічно пов'язаних між собою структурних компонентів антикримінальної юстиції, а також прямих і зворотних зв'язків між елементами цієї системи і впливають певним чином одне з одного в єдиній функціональній структурі специфічних суспільних відносин.

Виходячи з того, що будь-яка теоретична система (у тому числі доктринальна модель кримінологічної політики)

² Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К., 1986. – С.525.

ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою, автором, в якості таких основних вихідних положень, необхідних для побудови доктринальної моделі кримінологічної політики виділяються наступні: 1) динамічного розвитку; 2) науковості і обґрунтованості; 3) системного підходу; 4) єдності теорії і практики; 5) гуманізму та 6) верховенства права.

В теоретично-змістовному плані доктринальна модель кримінологічної політики має виходити з принципів взаємозв'язку явищ кримінальної дійсності та антикримінальної діяльності як універсального способу їхнього існування, тому ці явища і процеси не є випадковим нагромадженням ізольованих одне від одного сутностей, а становлять єдине ціле, що існує на основі загального зв'язку явищ в різних рівнях організації соціального життя; взаємодія цих явищ, яка за своїм конкретно-предметним змістом різноманітна, виступає умовою процесу виникнення явищ та системи явищ, як їхнього відносно сталого, певним чином упорядкованого зв'язку, а також загального розвитку. Отже, принцип **динамічного розвитку** орієнтується на побудову теоретичної складової, набуття та виникнення нової якості в поступальному процесі змін від нижчого до вищого, від простого до складного – сутнісного стану кримінологічної політики як системи взаємопов'язаних понять (категорій), які розвиваються і відображають закономірності розвитку кримінальної активності і антикримінальної активності та її пізнання, з урахуванням того, що обидві системи (кримінальна та анти кримінальна) знаходяться в стані розвитку та динаміки.

Науковість і обґрунтованість (як принцип) забезпечує реальну та об'єктивну оцінку відповідності логічного та історичного процесів пізнання дійсності та характеристики справжнього стану кримінологічної ситуації в країні, а також фактичного стану ефективності запобігання злочинності на усіх рівнях антикримінальної діяльності державі і суспільства. Реалізація зазначеного принципу, крім того, передбачає: 1) виділення та відокремлення істотних факторів від несуттєвих; 2) урахування реальних сил та засобів запобігання злочинності та деструктивних факторів (сил та засобів), що стоять на

перешкоді позитивним змінам; 3) визначення реальних недоліків в системі побудови ціннісних орієнтацій; 5) виявлення дисфункцій в організаційно-управлінських структурах; 6) виявлення недоліків, що полягають у викривленні (спотворенні) цивілізованих суспільних відносин; 7) викриття протиріч в системі антикримінальної юстиції, що призводять до дисфункції певних компонентів антикримінальної системи.

Принцип **системного підходу** формування та реалізації державної кримінологічної політики полягає в тому, що спосіб теоретичного та практичного пізнання має бути спрямований у двох головних напрямках: 1) пізнання злочинності (яка ідентифікується як система, котра має свої закономірності виникнення та розвитку), при цьому у сукупності її компонентів може формуватися певна множина автономних підсистем, які продукують і само відтворюються в новій якості і поповнюють глобальну систему злочинності; 2) пізнання антикримінальної системи, її компонентів, цілей, завдань, функцій і напрямів діяльності, спроможну здійснювати соціальний контроль над злочинністю та реально впливати на її скорочення. Цей принцип кримінологічної політики орієнтує на комплексне та інтегроване дослідження і вирішення такої соціальної проблеми як злочинність. Він охоплює теоретичні та практичні здобутки багатьох галузей права, теорії та практики запобігання злочинам (в першу чергу кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої, інтеграційні зв'язки в яких базуються на кримінологічних засадах, галузевій кримінологічній теорії дослідження і запобігання злочинності у тому числі кримінологізації норм права). Саме дотримання вимоги комплексного підходу щодо об'єднання сил та засобів в процесі реалізації кримінологічної політики завдяки функціонуванню системи спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, сприятимуть зростанню її результативності та соціальної ефективності.

Фундаментальним принципом, що пронизує всю систему методологічних вимог доктринальної моделі кримінологічної політики є принцип **єдності теорії і практики**, що орієнтує на

творчий підхід вирішення теоретичних і практичних проблем в цій сфері діяльності, спираючись на світоглядно-методологічну основу законів творення нового. Не заперечуючи проти такої тези: «як теорія без практики мертва, а практика без теорії сліпа», автор вважає, що в контексті здійснення кримінологічної політики повинен діяти цей принцип «головної ланки» щодо процесу кримінологічного впливу, що передбачає виділення пріоритетних напрямів, які здатні істотно впливати на кримінологічну ситуацію в країні. В сутності даного принципу відбивається, також, в діалектичній єдності співіснування нормативно-стандартизованого та творчого підходів, закладених в ідеї спеціально-кримінологічної практики. Цей принцип кримінологічної політики передбачає єдність основоположних підходів щодо запобігання злочинності як правовими так і спеціально-кримінологічними заходами, засобами та методами на засадах плановості, інформованості та взаємодії, оптимізації державних організаційно-функціональних структур із залученням сил і засобів громадянського суспільства, єдності розуміння цілей і завдань суб'єктами кримінологічної політики, диференціації їх завдань та функцій.

Принцип **гуманізму** походить від лат. *humanus* – людський, людяний³. На нашу думку – це система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, що відображає спрямованість ідеології й моралі суспільства, це певний світогляд, заснований на принципах рівності, справедливості, людяних відносин, проникнутих повагою до людської гідності, турботою про благо людей. Застосування цього універсального принципу в кримінологічній політиці означає: 1) пріоритет загальнолюдських цінностей – життя, здоров'я, свободи, честі та гідності людини; 2) перевага прав людини над державними інтересами за умов їх гармонійного співіснування; 3) відповідальності держави перед громадянами і суспільством за результати своєї діяльності; 4) суверенітету, наукової

³ Сучасний словник іншомовних слів. – 2-ге вид., доп. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – 688 с. – С.166.

обґрунтованості пріоритетів людини і незалежності від ідеологічних установок та рішень будь-яких політичних партій і рухів; 5) максимального використання інститутів соціалізації, які існують в системі державних органів, громадянського суспільства та міжнародних організацій; 6) імплементація норм міжнародного права в законодавство України щодо гуманізації процесів, пов'язаних із запобіганням злочинності та поводженням з правопорушниками; 7) забезпечення справедливості, милосердя, моральності, гласності, демократизму в діяльності органів і установ антикримінальної юстиції.

Зміст принципу **верховенства права** в кримінологічній політиці слід сприйняти як усвідомлено визнану та виражену установчу і регулятивну концепцію юридичного аналізу в рамках теорії та юридичної практики.

Варто погодитися із вдалим визначенням С.П. Головатого щодо структури та юридичного змісту принципу верховенства права на засадничих елементах широкої доктрини верховенства права, до яких належать: 1) доктрина природних прав людини; 2) доктрина суспільного договору в рамках ліберального юридичного вчення; 3) власна доктрина верховенства права – від Альберта Дайсі до сучасного її тлумачення: а) заперечення свавілля влади; б) рівність перед законом; в) концепція про конституційне право як наслідок прав особи, а не їхнє джерело⁴.

Тому принцип верховенства права як політичному так і в юридичному розумінні суспільного життя належить сприймати як цілісне, універсальне, інтегроване поняття, як цілісну юридичну категорію вітчизняної політичної і юридичної системи. Цей принцип є провідним в формуванні та реалізації кримінологічної політики держави і відіграє роль

⁴ Головатий С.П. Верховенство права: Ідея. Доктрина. Принцип / Автореф. дис.. на здобуття наукового ступеня докт.юрід.наук (спеціальність 12.00.01): теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – С.33.

основоположного начала і об'єднуючої ланки в системі відносин між державою і особою, а також принципів, методів та засобів діяльності усіх інституцій антикримінальної юстиції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Термін «антикримінальна» політика пропонується автором натовність терміну «кримінальна» політика, що означає лат. Criminalis – злочинна.
2. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К., 1986. – С.525.
3. Сучасний словник іншомовних слів. – 2-ге вид., доп. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. – 688 с. – С.166.
4. Головатий С.П. Верховенство права: Ідея. Доктрина. Принцип / Автореф. дис.. на здобуття наукового ступеня докт.юрід.наук (спеціальність 12.00.01): теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – С.33.

Мозоль А.П.,
провідний науковий співробітник
відділу організації науково-
дослідної роботи Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИЧИН І УМОВ ЗЛОЧИННОСТІ

Проблема причин злочинності – одна з центральних у кримінології. Вона існує протягом тисячоліть, тобто виникла значно раніше самої науки кримінології.

Розглядаючи причинність злочинності через спектр філософського вчення про причетність, то поряд із поняттям причини, яка викликає певний наслідок, неодмінно стоїть поняття умови, яка сама цього наслідку не викликає, але сприяє причині.